

MIKAEL MOSESSON

Att ge ut en klassiker

Ur känslor varma och ur tankar rene
skall, som ur marmorn Anadyomene,
det mejslas ut en bättre mänskostam,
Se, vilka typer konsten trollar fram!¹

Hur får man för sig att ge ut boken *Romerska kejsare i marmor*?

Om man skall ge ut en bok finns det väl sämre val, men varför just den? Några saker var avgörande. Den hade aldrig givits ut med fotografier förut – bara en gång med illustrationer överhuvudtaget, i originalutgåvan av *Romerska dagar* – och jag kunde dessutom tänka mig att den moderna läsaren skulle vara hjälpt av fotnoter. Här förelåg två motiv; bokens kvalitet-er i sig, och utmaningen att göra den tillgänglig och attraktiv för en nutida publik. Insikten fanns, att få verk i världslitteraturen skildrar den romerska kejsartiden så här bra. Det är så här historia skall framställas; både underhållande och bildande, i skön förening.

Angående illustrationerna, så fäste författaren själv stor vikt vid dessa. I ett brev till förläggaren av *Romerska dagar*, Joseph Seligmann, den 26 mars 1877, skriver han: "Såsom illustrerat verk måste vårt opus ökas i värde högst betydligt genom dessa originalplanscher, som äro ojämförligt bättre än dem, som man får se i den modernaste tyska konstillitteraturen.

För mig är naturligtvis troheten i dessa originalplanscher av stor vikt, ty utan den skulle teckningarna motsäga och nästan förlöjliga vad jag i texten yttrat om skulpturverken."²

---

¹ Viktor Rydberg, ur "Prometheus och Ahasverus", *Dikter*, Stockholm 1882

² Brevet finns på Kungliga biblioteket (Acc 1987:100)

Ett beslut, som jag fortfarande är ambivalent till, var att modernisera språket; böjningsformer uppdaterades; vissa äldre ord ersattes. Så här i efterhand undrar jag om texten borde ha lämnats orörd? Hade jag inte själv velat ha det så? Både ja och nej. Faktum är att en del av orden inte gick att hitta i *Svenska Akademiens Ordlista*, och andra inte ens i *Svenska Akademiens Ordbok* (den stora förteckningen över svenska språkets "alla" ord, även tillgänglig på nätet). Men visst tar man på sig ansvar när man gör ett sådant här ingrepp.

Jag anser att man idag kan läsa texten som ett exempel på hur modern svenska skulle kunna låta, om vi hade någon författare som insåg och behärskade dess möjligheter.

Hur är min syn på Rydberg efter att ha arbetat så intensivt med honom under en lång tid? Jag skall här försöka skriva ned några tankar.

Om man skall ge Rydbergs diktning något epitet så är det "det sanna författarskapet". Där finns i stort och i detaljer en omsorg om sanningen. Viktor försöker inte lura någon, inte ens sig själv. Där finner man inget av Strindbergs medvetna polemik, Frödings "folklighet" eller Heidenstams förledande sagoskimmer, bara för att ta några exempel. Något dylikt verkar inte ha varit möjligt för Rydberg. Naturligtvis är det en författare vi möter, men i en mycket oförställd form.

För Rydberg var litteraturen en helhet och de enskilda orden dess atomer. Varje ord vägdes på guldväg innan en perfekt enhet kunde uppstå. Detta kan jämföras med dagens populära bild av konstnären som inspirationsdjur; slav under den plötsliga ingivelsen, den gudomliga gnistan. I sanning var nog Rydbergs skapande en kombination av de här två angreppssätten. För vem kan dikta utan ingivelse? Men lägg därtill tankemöda, analys och kunnande. Författaren Axel Klinckowström berättar:

Vad som nu slog mig under min samvaro med Viktor Rydberg var det egendomliga sätt på vilket hans

tankeapparat fungerade. Det fanns ett uttryck min mästare inte så sällan brukade använda:

Gudarnas kvarnar mala väl trögt, men så mala de siktat.

Varje gång då jag hörde det kunde jag inte låta bli att i tysthet säga mig att hans egen hjärna var just en dylik "gudarnas kvarn" som malde trögt men i högsta grad siktat. Den liknade en av dessa mäktiga maskiner som långsamt men med oändlig precision skär ut räfflorna i de moderna jättekanonernas lopp.³

Men det innebar att såsom skald är Rydberg företrädesvis reflexionsdiktare. För att dra en parallell till musikens värld, så var han mer lik Beethoven än Mozart. Det är inte en "änglarnas diktamen" som vi läser, utan snarare resultatet av en gudabrottnings.

Ur Karl Warburgs *Svensk litteraturhistoria i sammandrag*:
"även om han skapat omedelbart lyriska poem av stor fägring, så är dock huvuduppgiften för honom att giva poetisk form åt sitt tankearbete; det ligger ett siardrag över hans skaldskap."

I Rydbergs person förenades ett romantiskt drömmardrag, eller "en blå blomma vuxen på fantasiens mark", såsom han själv kallade det, med ett helleniskt tänkardrag. Han var motståndare till de mest dunkla beståndsdelarna hos romantiken, men romantiker i sin trängtan mot oändligheten, i sin natursymbolik och i sin fantasi. Samtidigt älskare av klarhet och harmoni, stod han klassisk konst och diktning nära, med den sannings- och frihetskärlek, som även genomlöper hans diktning.

Följande passus ur uppsatsen om Claudius tycker jag på ett fint sätt beskriver hans konstsyn:

Men antikens verk bjuder sig inte till salu; mot köpare är de kyliga. De tillåter sig inte att med något tillgjort

---

³ Axel Klinckowström, *Klinckan berättar: om böcker och vänner*. Del I. Stockholm 1934.

själfullt, något överdrivet i åtbörden, något konstigt i draperiet fånga en barbarisk smak. Man överraskar dem i deras känslöbikt; men de vill inte överraska med sin känslöbikt. Det har ofta varit anmärkt, att de synes vara till för sin egen skull, likt blomman, som osedd slår ut sin fågning i urskogens djup.⁴

Hans strävan efter sanningen innebar också att en stor del av hans skapande skedde inom andra områden än det skönlitterära. Den som idag vill läsa Rydberg som skönlitterär författare hittar ett begränsat urval, och blir kanske förvånad över den här formuleringen, åter ur *Svensk litteraturhistoria i sammandrag*: "[Viktor Rydberg], vars skriftställarverksamhet är den mest omfattande någon svensk under 19:e seklets senare hälft utövat." Men det var en annan syn på författarskapet då, den särglidning som moderniseringen har givit upphov till på livets alla områden var inte förhanden; filosofi – visdomskärlek – kunde vara stor litteratur, och stor litteratur kunde vara filosofi, liksom historia eller naturvetenskap. Kanske var människan också mera hel?

Rydberg bar många motsägelser både som person och konstnär: umgängesmänniska, enstöring; världsförbättrare, mystiker; klassicist, romantiker; liberal (tidvis radikal sådan), konservativ (i en del värderingar). Kanske var det så att han vägrade begränsa sig, och som mothugg till existentialisternas utrop: *du är vad du väljer*, kunde Rydberg ha svarat detta: *du är inte vad du väljer bort*. Naturligtvis gjorde han sina val och hade sin tro, men han förstod också att absolut kunskap eller livsvisdom inte är uppnåelig för människan, och det han hade närmast sitt hjärta behöll han hela livet där, även om övertygelseerna ibland krockade med varandra. Hans person och diktning blev berikade därav, och måhända kom han närmare sanningen?

---

⁴ Viktor Rydberg, *Romerska kejsare i marmor*. Göteborg 2011.

Om vi återgår till *Romerska kejsare i marmor*, så förefaller boken svår att kategorisera. Är det här verkligen uppsatser i konst; konstessäer? Man kan ärligt säga att kunskaperna om antikens konst och konstnärer inte berikas särskilt mycket av att läsa denna samling. Är inte marmorstoderna bara ett avstamp för psykologiska och historiska betraktelser? Fram mejslas porträtt av kött och blod, historien blir levande. Termen konstpsykologiska uppsatser beskriver bättre vad det handlar om.

Det är lätt för oss nutida människor att tro, att psykologins historia började med Freud. Men Freud var bara 17 år när Rydbergs Romresa genomfördes, och det skulle dröja många år innan hans verk blev bekant och inflytelserikt. Är det någon mer än jag som slås av friskheten i Rydbergs psykologiska studier? Hans träffsäkerhet och djup?

Idén om att bedöma människors inre efter deras yttre, såsom delvis sker i boken, är idag främmande. Johann Caspar Lavater, 1741–1801, schweizisk filosof och författare, var en pionjär inom personlighetspsykologin. Lavater ansåg att ansiktet speglar själens natur och att kroppsrörelserna uttrycker vår karaktär. Lavaters fysiognomik är sedan länge en utdöd och tabubelagd vetenskap, och skall så kanske vara, men i boken bedöms inte enbart efter utseende, utan i större utsträckning efter ansiktsuttryck, blickar, leenden, och allt det som kan anas bakom masken.

”Ingen har med gladare blick än denne yngling
skådat in i världen.”
Nero som ung i Muzeo nazionale.

Rydberg gjorde en enda längre utlandsresa i sitt liv och den berikade honom för all framtid. Hur central var Romresan i Rydbergs liv? Utgjorde den själva peripetin i hans livspjäs? Var det den som svingade honom upp på parnassen höjder? Blåste den in ny livsande i vår svenske diktarfurste? Mitt svar är ja. Och det beror inte på att jag anser att ”Romerska kejsare” nödvändigtvis är bättre än annat han skrev. Nej, det beror helt enkelt på att det framstår så, vittnesbörden säger oss det. Hur det hade varit möjligt för honom att gå vidare i sin diktargärning utan resan vet vi inte, men den hade inte sett likadan ut, det vet vi med säkerhet.

*

Här nedan följer en omarbetad och förkortad version av bokens efterord.

Alltsedan slutet av 1850-talet hade Rydberg umgåtts med planer på en längre utlandsresa. Den håglöshet, som ansatte honom under stora delar av 1860-talet, gjorde emellertid att denna fick skjutas på framtiden. En återuppvaknad livskänsla omkring 1869 ruskade åter liv i resplanerna, dock blev vid denna tid (1870) Rydberg vald in i riksdagen och resan blev inte av förrän 1874.

Anledningarna till resan och valet av resmål, förutom de rent personliga önskemålen – vilka vi kan anta stämmer med resans mål – och äventyret, är inte välkända, men låt oss för enkelhetens skull ange detta skäl: I anslutning till sin dåtida runforskning önskade han eftersöka ett påstått runmanuskript i Barberinska biblioteket i Rom.

Efter årsskiftet gick färden mot Rom, via Köpenhamn, och Paris, där ett längre uppehåll gjordes. Över Lyon, Nice, Genua, och med båt över Livorno, anlände han slutligen i världsstaden på morgonen den 5 februari.

Några dagar senare skriver han hem till sin arbetsgivare, vän och kollega, *Göteborgs handels- och sjöfartstidnings* redaktör S. A. Hedlund och dennes fru Stina:

Rom den 7 februari 1874.

Käraste vänner Sven och Stina!

Sedan tre dagar är jag i Rom. Väckt av solsken och fågelsång – ty jag har utanför mina fönster en trädgård, mellan vars pinjer jag ser Maria Maggiores och Lateranens domer – har jag under dessa dagar från kl. nio f. m. till fem e. m. varit oupphörligt på språng för att se härligheterna, som vinka mig från alla håll och som ha det enda felet att vara för många och för fångslande var för sig.

Ja, detta är sannerligen en storstad! Rom har övertygat mig därom, att en stads storhet vilar på andra grunder än folkmängd och utsträckning. Ni kan icke tro, huru glad jag

är över att hava lämnat Paris och vara här. Endast under den första dagen gjorde Paris ett storartat intryck på mig. Därefter vart jag allt mer led vid de paradklädda, men intetsägande Haussmannska gatorna, och sedan jag sett det märkligaste där, riktigt trängtade jag därifrån. Arbetarekvarteren, de protestantiska gudstjänsterna, Buttes Chaumont, Venus från Melos och ett par tavlor av Raphael – det är allt, som jag från Paris kan vårda i ett kärt minne. [...]

Jag kan icke skildra, vad jag njutit av mina vandringar i Rom. Jag började med att larva av till nordligaste delen av staden, till Monte Pincio, som bjuder på en praktfull utsikt över Rom med dess hundratals kyrkor och minnesvårdar, över Villa Borghese, Sabinska bergen, Soracte o. s. v. (Du, Sven, minnes Horatii "Vides, ut alta stet nive candidum Soracte".) [...]

I går och i förrgår genomströvade jag en mängd torg, gator och gränder, där folklivet var särdeles roligt att åse. Från Forum romanum, där grävningarna fortgå, och från Colosseum, där man likaledes gräver, kan jag hälsa. Lika-så från Trajanus' pelare med hans undransvärt uttrycksfulla reliefer, en historisk berättelse i sten. Men om detta och varjehanda märkligt, som jag här kan få se, skall jag skriva brev till Handelstidningen litet längre fram, sedan jag hunnit sansa mig. [...]

Rydbergs ande livades av Rom, men några resebrev skulle inte nå Handelstidningen under hans vistelse. Frukterna av resan skrivs och publiceras först efter hemkomsten. Istället förlustade sig Viktor i sällskap med bland andra den norske skalden Björnstjerne Björnson, och under karnevalen, som då inföll, gick det så långt vid ett tillfälle att: "Om kvällen i en osteria, var där skandinaver, och hans glädje blev ändlös – och dagen efter hade han huvudpina.", som Björnson skriver i ett meddelsamt brev till Hedlund.

Samtidigt skriver Rydberg:

Rom den 17 februari 1874.

Jag kunde aldrig tro, förrän jag fick se det, att Rom skulle vara så alldeles efter min smak. Det enda som litet nedtrycker, är att här finnes så mycket att se, att årtal icke skulle förslå för att ordentligt betrakta det. De fleste svenskar, som komma hit, lida under en månads tid av luftstreck och gå hängsjuka. Hitintills har jag däremot, Gud ske lov, varit alldeles frisk och hoppas, att så skall fortfara.

Kan trevnaden medverka till att hålla hälsan uppe, så är det verkligen ingen fara. Jag vet icke huru det kommer sig, men jag tycker, att jag här är eder mycket närmare än i Paris. Också ser jag här så många ansikten, som genom uttrycket påminna om Stinas och tösernas därhemma. Människorna här äro så mänskliga och med alla sina fel och olater så snälla, okonstlade, tillmötesgående, hyggliga och vackra, att jag riktigt gläder mig däråt. Jag hade under karnavalen, som slutade i går, det rikligaste tillfälle att studera folklynnet i sin uppsluppenhet, ty så gott som från morgon till kväll var jag i det tätaste folkvimlet, strykande omkring i alla gator och gränder, och det förekom mig som om jag var omgiven av lekande barn och kvittrande sångfåglar. Tusentals upptåg, men icke ett enda ont ord, icke en enda häftig åtbörd! Okända människor föllo varandra i famnen och jublade. Tamburiner, cитtror, glädjeskri och dans. Det dansades kring Trajankolonnen, på Spanska trappan, på alla torg. Föräldrar voro ute med alla sina små, ofta utstyrda i domino eller kostymer. Till och med de allra minsta, burna av ammor, hade festen till ära, sockertoppsmössor, längre än de själva. Det var riktigt lustigt och riktigt gemytligt. Sent på kvällen - efter klockan tio - gick jag in på osterior, för att se, huru där såg ut. Vid ett av dessa tillfällen påträffade jag Björnson med fru och åtskilliga skandinaviska damer vid ett bord med vinflaskan framför sig och fick där en plats vid sidan av dem och njöt i fulla drag av det jämlika, glada folklivet, i

vilket barnen, följda av sina äldre fränder, intaga ett icke ringa rum. Säkerligen bidrager även detta till att giva festen i all hans yra och uppsluppenhet den prägel av takt och anständighet, som jag fann överallt. [...]

Vi hava nu under karnevalen haft regn och rusk – utan att detta avkylt munterheten – men när solen skiner från den härliga blå himmeln, vilken fröjd det skall vara att då åter få vandra på de minnesrika ställena och att från Kapitolium eller Aventinska berget eller Janikulus skåda ut över Kampagnan och de av sånger firade bergen! [...]

Det lär ha gått lugnare till efterhand som han stadgar sig i sin nya tillfälliga "hemort", men för Rydberg saknades inte lockelser av annan art efter att karnevalsyrans lagt sig; först en dryg månad senare skickas nästa brev till det hedlundska hemmet i Göteborg.

Den 18 april går resan hemåt, efter en kort utflykt till Neapel för att bese museet och Pompeji, med rutten Florens, Venedig, Dresden, och Berlin, där ett längre stopp görs. Han lämnar nu bakom sig dagar han "räknar till de lyckligaste och mest minnesrika i mitt liv".

Innan avfärden sänder Rydberg en sista hälsning till sin vän:

Jag är fulladdad med minnen och små studier på egen hand från den antika konstvärlden, ty ehuru min tid här varit alltför knapp för att inlåta sig på allvar med de trolska tingen, har jag dock dragit största möjliga vinst av varje dag och nästan av varje timme, och därigenom har jag varit i stånd att se mycket och ofta återse vad som mest fånglat mig. Men följden härav är, att jag för att varda kvitt denna ungdomskärlek, antiken, som jag nu, så att säga mot min vilja, förnyat bekantskapen med, måste skriva en liten samling skisser, när jag kommer hem. Men tror du, att de praktiske göteborgarne kunna hava ringaste lust att läsa något slikt? Vad fråga de efter Juno och Afro-dite, Antinous och Psyke? Lyckligtvis har jag till deras

förfogan något, som även i en köpmansstad kan finna läsare, nämligen ett kapitel om de romerska kejsarebilderna, med återblick på de pikantaste sakerna i Roms kejsarhistoria, samt ett annat kapitel om legenderna rörande Petrus och Paulus i Rom, i vilket jag får tillfälle att skildra mycket av de märkligaste tavlorna, som det forna och det nuvarande Rom har att bjuda på. Nästan med tungt hjärta säger jag nu farväl till den härliga staden, där jag skiftesvis njutit av naturliv, folkliv och konstliv, där Albanbergen med sin romantiska natur, Kampagnan med sin stolta ödslighet, de vänliga människorna i folk kvarteren, de minnesrika byggnaderna och till sist den ur marmorn utgångna, tysta och ovanskligt sköna befolkning, som har sitt hem på Kapitolium, i Vatikanen och i den krans av villor, som slagit sig kring staden, sammansmälta i min själ till ett helt av någonting, som man kan känna, men ej omtala. Gud ske lov, att jag varit här! [...]

Som vi ser har *Romerska kejsare i marmor* här redan börjat ta form i hans sinne.

Men den gamla runskriften då? Den som var det föregivna målet för resan. Ja, framgång uteblev. I brevet daterat den 20 mars skriver Rydberg:

Vad Barberiniska biblioteket vidkommer, har jag nu tröttnat att kämpa mot den likgiltighet, lätja och misstänksamhet jag rönt av bibliotekarien därstädes, en gammal präst, mycket mjuk och förekommande i sitt sätt att vara, men alldeles omöjlig att komma till rätta med i sak. [...]

Har jag svikits i detta hopp, så har dock Rom i övrigt överträffat allt vad jag väntat. [...]

Resan blev i det här fallet, som det brukar heta, till målet.

Efter hemkomsten är Rydberg som en ny människa; inspirerad och fylld av författareplaner och, kanske viktigare, ett enormt självförtroende. Det är nu hans verkliga karriärmässiga framgångar börjar. 1877 blir han hedersdoktor

i både Uppsala och Lund, skriver sin berömda och hyllade kantat till Uppsala universitets fyrahundraårsjubileum, och blir invald i Svenska Akademien. Men för att komma dit, får vi först backa en aning. Vi är än så länge bara i slutet av maj 1874.

Med början i juni detta år publicerar *Handelstidningen* artiklarna *Romerska sägner om apostlarna Paulus och Petrus*, vilka senare samma år utges i bokform.

Basen för dessa betraktelser och kommande verk sprungna ur resan är de anteckningsböcker som Rydberg medförde. Han beklagar sig dock över Göteborgs brist på bibliotek, och att dessa anteckningar och minnet är hans enda stöd, så om någon historisk felaktighet infunnit sig är han väl förlåten; det är lika mycket poeten som forskaren som skriver.

Under 1874–1876 utges i *Svensk tidskrift* en rad lysande uppsatser. Den första är *Den meliska Afrodite*, som konsthistoriskt behandlar den berömda och i Paris utställda Venus de Milo. Denna essä skapade genom framställningssättet och den skarpa analysen stor beundran och fick lovord även i forskarkretsar. Därmed var vägen banad för våra här bekanta kejsarbilder.

Redan i Rom hade han antecknat i sina böcker:

Ansikten att skildra:

Caesar, Augustus, Tiberius, Kaligula, Klaudius, Nero, Otho, Vitellius, Vespasianus, Titus, Trajanus, Hadrianus (här Antinous' inflytande), Markus Aurelius, Antoninus Pius, Caracalla och Geta, Julianus, Konstantinus.

De sex första av dessa, omfattande den julisk-claudiska ätten, skildras nu och publiceras under namnet "Romerska kejsare i marmor. Hugskott och intryck från Roms museer". Den sista uppsatsen, om Claudius, blev klar i augusti 1876.

"Utgångspunkten för skildringarna är naturligtvis imperatorernes stoder och bröstbilder, deras yttre människor, sådana konsten återgivit dem, och jag sysslar med deras inre människor, tecknade rätt eller gålet av hävdtecknarne, endast

så vitt som dessa jaka eller neka deras yttre.” – skriver författaren i oktober 1874 till tidskriftens redaktör.

Den första artikeln, om Caesar och Augustus, blev färdig i november samma år. Den i texten omnämnde Jean Jacques Ampère, son till den berömde fysikern, tjänar till en början genom sin bok *L'Histoire romaine à Rome* som förebild åt Rydberg.

Det tycks vara först mot slutet av kapitlet om Augustus som Rydberg hittar sin stil fullt ut, och det sker när han går i försvar för Augustus; ett retoriskt trick som han utvecklar för att nå sin fulländning i skildringen av Nero. Genom att visa att kejsarna var människor med fel och brister som alla andra, så kommer vi läsare dem mycket närmare in på livet. På de anklagades bänk förblir kejsarna marmorstoder, men när han intar rollen som försvarsadvokat, får han plötsligt, i egenskap av deras ombud, tillgång till deras innersta hemligheter.

En slående parallell ur texten är följande:

Också skildrar honom [Tiberius] hävdatecknarna som trög talare, utom – och detta är psykologiskt märkligt – utom då han någon gång yttrar sig till förmån för en oskyldigt åtalad; då öppnar sig för ett ögonblick den stängda förbindelseleden mellan hans förstånd och hjärta, och en annars sällspord värme gör det isbundna ordet flytande.

Rydberg gör kejsartiden till skådeplatsen för en kamp om själarna; en kraftmätning mellan två filosofiska skolor, vilkas filosofier praktiskt vägledde människornas sätt att leva. Han insåg att den andliga och intellektuella utvecklingen hade mer eller mindre stannat av och bestod i afterapning och avarter av den klassiska grekiska odlingen, även om det fortfarande skapades mycken rik och stor konst, särskilt under den tidiga kejsartiden och strax innan, under den så kallade ”andra guldåldern”. Så var fallet även med politiken; avstannad i enväldet. Vad som bereds desto mer plats är istället det sociala spelet och sedlighetens värdering. Dessa två blommar ut som ersättare till övriga mänskliga ansträngningar. Hans tes är att

det kejserliga Rom var i en ständig strid mellan epikureismen och stoicismen, och att denna strid pågår ännu i världen, om än i annan dräkt. De två huvudmotståndarna heter Epikuros och Zenon.

För Epikuros från Aten (född 342 f. Kr.) var ej dygden och den därav alstrade tillfredsställelsen det sedliga livets högsta mål: den sinnliga njutningen är i hans system det högsta goda. Den upphöjda själsron skattades högt. Sålunda omfattade man Demikritos' atomlära, därför att den befriar människan från vidskeplig fruktan och rädsla för döden. I motsats till epikuréerna höll stoikerna fast vid gudsbegreppet. Gud är för dem det högsta förnuftet; naturlagen är ett verk av detta väsen och därför förnuftig. Deras högsta grundsats för sedlig handling var därför: människan skall handla i enlighet med naturen och sålunda även förnufts enligt. Stiftaren av den stoiska skolan var Zenon från Kition på Cypern (340 f. Kr.–260 f. Kr.). Sitt namn erhöll stoikerna av den med målningar sirade pelarhallen Stoa poikile vid agoran (torget) i Aten, där Zenon brukade samla sina lärjungar omkring sig.

Stoicismen skulle i vår tid motsvara en för somliga oförenlig tro på både förnuft och "gud", medan epikuréerna kan representera en "vetenskapstro"; människan som rent materiell varelse. Rydberg sympatiserar i boken tydligt med stoikerna.

1877 ges boken *Romerska dagar* ut, vilken samlar uppsatserna och övriga resultat av hans resa i en volym. Som vi tidigare har sett, var det året också det stora året för Rydbergs erkännande i etablissemangen. Den entusiasm varmed dessa uppsatser lästes, och som åren innan bidrar till detta erkännande, får tidningsutgivaren Hans Forsell här ge uttryck för. Han tackade Rydberg för att han givit "den härligaste historiska teckning, som blivit skriven på svenskt språk", och sedan för att han "skriver ett språk, som sällan, om någonsin blivit skrivet". "Allmänt råder hänförelse." På ett lysande sätt hade Rydberg här framträtt "som språkrensare,

som pånyttfödare av vårt språk, just därigenom att han visat, huru en vacker svenska skulle skrivas". Men det var nog inte enbart den konstnärliga kvaliteten som ledde fram till det breda genombrottet. Det allmängiltiga ämnet och avsaknaden av den tidvis radikala polemik, som hade präglat hans tidigare arbeten, hjälpte nog också till. Hur än med den saken, så utmärks texterna av en fullkomlig behärskning av svenska språket och dess möjligheter. Rydberg lyckas förena klarhet och elegans, substans med lätthet. Texternas förtätade flöde bärs upp av en mycket avvägd och balanserad prosa. Rydbergs levnadstecknare Karl Warburg använder uttrycket "marmorren stil".

Det är inte historieskrivning för dem som intresserar sig för militära segrar eller maktpolitik, men för dem som vill förstå människorna och det andliga klimatet de vistades i. "Romerska kejsare" gav Rydberg möjlighet att briljera med sin djupa och breda bildning inom antiken, filosofien och förståelse av det mänskliga kynnet. Rydberg känner och förstår människorna, inte bara på individnivå utan också som gruppvarelse; hur de reagerar men också varför de reagerar.

Han var kritisk mot dem som tror att historisk forskning och tolkning kan använda samma metoder som naturvetenskapen. Han såg historien som ett förlopp där själva innehållet består av människans inre värld, av känslor och tankar. Den historiska tolkningen måste därför söka efter inre drivkrafter och önskningar bakom människors handlingar, ej endast efter yttre orsaker.⁵

Det är ingen tillrättalagd bild som ges; allt dåligt grävs fram. Å andra sidan får vi också se de positiva sidorna utan att de förminskas. Det finns något djupt mänskligt i att vilja se svaghet hos dessa självsvåldiga, grymma och hänsynslösa härskare - en svaghet som gör dem till människor och om möjligt kan räknas till deras försvar. Att vilja detta, och kunna,

---

⁵ Viktor Rydberg, *Kulturhistoriska föreläsningar*. Del I. Stockholm 1903.

kräver en stor ande och god iakttagelseförmåga, parat med psykologisk skärpa.

Breven från Rom och viss annan information om resan har hämtats från Karl Warburg, *Viktor Rydberg, hans levnad och diktning*. Stockholm 1913. Inspiration och fakta har även hämtats från tidigare nummer av *Veritas*. Beskrivningarna av Epikuros och Zenon har anpassats från *Beckers världshistoria*. Del II. Stockholm, 1897.